

Okraj železniční trati v PR Údolí Teplé (vlevo zvonek hadincovitý).

Zvonek hadincovitý – vzácný relikv starých spáleníšť?

Přemysl Tájek, AOPK ČR, Regionální pracoviště Správa CHKO Slavkovský les

Zvonek hadincovitý zcela naplňuje představu o tom, jak by měla vypadat a jak by se měla chovat vzácná rostlina. Je velká, krásná, bohatě kvetoucí, nápadná a vzhledově trochu zvláštní (je velmi chlupatá). Zároveň je trochu tajemná, vlastně spíš dosti záhadná. Na řadě dřívějších lokalit v České republice v posledních desetiletích nenávratně zmizela, často bez zjevných příčin. A tak je stále vzácnější a zranitelnější – a o to více rozechvívající strunu našich ochranných puďů.

V západních Čechách je zvonek hadincovitý znám na jediné poslední lokalitě, v přírodní rezervaci Údolí Teplé. To, že zde přežil, je způsobeno specifickým vývojem zdejší přírody a řadou historických událostí. Některé z nich jsou nám dobře známy,

o některých dalších se dnes můžeme spíše jen dohadovat...

Lovci na skále

Dějství první: Mrazivý únorový večer, slunce se začíná dotýkat obzoru. Osamočený mladý zubr s několika zlomenými šípy v hrudi stojí po kolena v řece, pije a rychle oddechuje. Z nozder mu vystupují oblaka páry. Cítí, jak se lovci blíží, a tak se těžce vydává na další útěk. Unaveně stoupá prudkým svahem a mizí z dohledu právě ve chvíli, kdy jeho pronásledovatelé dobíhají na temeno skály na protější straně údolí. Další pronásledování zvířete nemá smysl. Unavení lovci usedají ke krátkému odpočinku a hledí do neznámé krajiny pod sebou. Četné lesní světliny prozrazují

Vrstva uhlíků na lokalitě zvonků hadincovitých v PR Údolí Teplé.

hojnost zvěře, v takto členitém terénu je však její lov nemyslitelný. Tlupa odchází, jeden z lovců se však opozdí a při pohledu na množství popadaných suchých stromů dostává nápad. Možná by stálo za to se sem v létě vypravit s větší částí tlupy a zkusit, zda by jim zvěř z údolí nepomohl vyhnat oheň...

Umouněnci ukrajující les

Dějství druhé: Chladivé časně letní ráno, kruhová plošina vyskládaná z velkých kamenů v prudké stráni nad řekou. Několik mužů začíná rozebírat dohořelý milíř. Štiplavý kouř vycházející z hromady dřevěného uhlí vytváří v údolí nad řekou tenký šedý závoj. Z nedaleké dřevěné chaty vybíhá skupinka dětí vyhánějících před sebou na jednu z blízkých pasek krávu s teletem. Mizí z dohledu v bohatě kvetoucím hustém bylinném porostu s růžovými lesními chrastavci a modrofialovými chlupatými zvonky, které se sem po vykácení stromů v okolí milířiště rozšířily z bylinných lemů na úpatí skal.

Parní vlaky na železniční trati Mariánské Lázně – Karlovy Vary

Dějství třetí: Horká letní noc roku 1914. Parní vlak po krátkém přerušení jízdy v zastávce „Grün Unterhammer“ nabírá rychlost a za mohutného supění vjíždí do tunelu. Když z něj vyjede, vyhrne se spolu s ním oblak černého kouře. Z komína vylétují mračna jisker, část z nich dopadá nad svah nad trať. Suchá tráva chvilí doutná, pod závanem větru však náhle vyskočí první plamínky...

Jde o první požár, který zde parní lokomotiva způsobila, mnohé další však budou v příštích desetiletích ještě následovat. Při stavbě trati se však na podobné věci pamautovalo. Blízké okolí trati bylo místy zbaveno stromů, při okrajích takto vzniklých louček byly místy vyskládané terasy z kamenů, které měly oheň zastavit nebo alespoň zpomalit. Během budování železnice, která byla dokončena roku 1898, se nešetřilo – právem se očekávalo, že investice se brzy vrátí. I přes to, že se muselo postavit 22 mostů a vyrazit 7 tunelů, na jejichž stavbě se podílelo i 700 italských dělníků.

Po některých z nich zůstala dodnes v ne- dalekých skalách jejich jména vytesaná se vzpomínkou na vzdálenou vlast.

Porevoluční nadšení a skupinka mladých ochranářů

Dějství čtvrté: Červenec 1990. Skupina mladých nadšených badatelů dobrovolného aktivu při Správě CHKO Slavkovský les v bývalém Dolním Hamru u soutoku Pramského potoka a Teplé.

Přestože už se pomalu šerí, sedí stále nad mapou a živě debatují, rozdělující si mapovací úseky na příští den. Výsledkem jejich práce by měl být návrh nové přírodní rezervace zahrnující přírodovědně nejcen- nější části okolních údolí – skály se vzácnými kapradinami, hnízdiště výrů, řeku plnou vranek, lesní lemy s arnikami, dokonce i vodopád a malou jeskyni.* Očekávání nových objevů se naplňuje hned druhý den – jeden z přírodovědců nachází ve svahu nad trati velmi vzácný zvonek hadincovitý (*Camp- nula cervicaria*).

Rekonstrukce trati a počátek podrobné- ho sledování zvonků

Dějství páté: Říjen 2011. Železniční trať v Údolí Teplé. Početná skupina lidí ve svi- tivě oranžových vestách s rukama plnými projektové dokumentace, dvojice zeleno- hnědých ochranářů. Dohadování o každý milimetr od osy koleje, který bude či nebu- de „sežrán“ obřím strojem kátrujícím šter- kové lože trati a pokládajícím nové koleje. Výsledkem mnohasetmilionové investice by mělo být několikaminutové zrychlení vlako- vého spojení na lokální trati dávno zašlé slá- vy a významu. Rychlost vlaku by se v tomto úseku měla zvýšit asi o 10 km/hod.

Úřední šiml vyžaduje znalost přesného počtu zákonem chráněných zvonků, které by měly být při renovaci trati zničeny. Po- prvé tak dochází k podrobnému sečtení kvetoucích rostlin. Poloha každé z nich je přesně zaměřena s pomocí pásma, očíslo- vané pražce a okraj kolejnice jsou v tomto ohledu vynikajícími měřicími body. V ná- sledujícím roce jsou místa s koncentrova- ným výskytem zvonků oplocena oranžovou plastovou sítí, podmínky výjimky jsou dodr- ženy, zničena je nakonec jen poměrně malá část populace v příkopu u trati.

„Tady se kope líp“

Dějství šesté: Leden 2014. Dvojice ochra- nářů projíždí po silnici Údolím Teplé. Jeden z nich koutkem oka zaregistruje pohyb oranžových vest na trati v místech výskytu vzácných zvonků. Otáčejí auto, procháze- jí tunelem. Za chvíli už klepají na rameno kopáčům s krumpáčem, kteří v místech uchráněných předloni před požíračem šter- ku a narušením půdního povrchu dokončují několik set metrů dlouhý výkop. „Že měl ten kabel k závorám vést na druhé straně kole- jí? No jo, ale tady se to kope líp.“

Trocha faktů na závěr

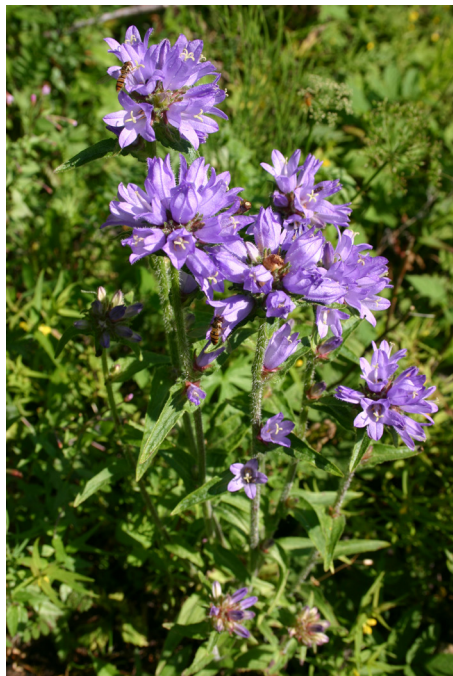
Plocha s výskytem zvonku hadincovitého je velká pouhých několik stovek m². Pro laika je lokalita vcelku nezajímavým a ob- tížně dostupným místem, bez nápadnějších znaků lidské činnosti. Přesto je až k neuvě- ření, kolik negativních lidských zásahů toto místo v uplynulých několika letech postihlo, nebo mělo postihnout. Díky potřebě lokalitu intenzivně chránit a sledovat se nám však podařilo zjistit něco málo z její historie – podle pamětníků zde prý za provozu parní

* Počátek 90. let 20. století přinesl v tehdejší Československu množství legislativních změn, pochopitelně i na poli ochrany přírody. Správy chráněných krajinných oblastí na území své působnosti získaly kompetence k vyhlášení rezervací. V 90. letech tak byla síť zvláště chráněných maloplošných území ve Slavkovském lese doplněna hned o 14 nových lokalit. Údolí Teplé se přírodní rezervací stalo v roce 1992. Výsledná rozloha rezervace (172 hektarů!) odrážela nadšení i možnosti tehdejší doby.

dráhy často hořelo. Při podrobnější prohlídce zdejší půdy o tom není pochyb – jeden ze svrchních horizontů půdy je tvořen téměř výhradně uhlíky. Že zvonky přežily právě zde, není podle mě náhodou. Je velmi pravděpodobné, že klíčem k úspěšné podpoře druhu v oblasti Slavkovského lesa by mohly být právě cílené ochrannářské zásahy za pomoci ohně.

S ohledem na legislativní omezení zde však snažíme populaci zvonků udržet při životě zatím pouze pomocí konzervativních opatření. I ta však mají na stanoviště jednoznačně pozitivní dopad: zbavili jsme se neustále zmlazujících olší (zahubil je až oheň roznášený na vidlích po jednotlivých pařezech), lokalita byla několikrát pokosena a pečlivě vyhrabána (po vysemenění zvonků) a hned v počátcích se zde podařilo zastavit šíření několika obávaných invazních druhů – lupiny mnoholisté, netýkavky žláznaté a janovce metlatého. V současnosti připravujeme oplocení lokality před extrémně přemnoženou lesní zvěří, která nežádoucím způsobem mění vegetační poměry na stanovišti a cíleným okusem zvonků významně snižuje množství jimi vytvářených semen. Pro zvonek hadincovitý je v České republice v současnosti zpracováván záchranný program. Z části rostlin v Údolí Teplé byla odebrána semena a „záložní“ rostliny jsou pěstovány v Zoologické a botanické zahradě města Plzeň a v Bečovské botanické zahradě.

Zvonků v Údolí Teplé v posledních letech ubývá, ale stále přežívají. Mezi roky 2011 a 2023 jejich počet kolísal mezi 50 a 184 kvetoucími jedinci, v loňském roce klesl na pouhých 20. V roce 2025 populace čítala 40 kvetoucích jedinců. Podrobnější zprávu o dlouhodobém sledování zdejší populace jistě časem podáme v odborném tisku. Zatím zvonkům (i nám ochránařům) držte palce – zdá se, že to budou dost potřebovat.

Zvonek hadincovitý (*Campanula cervicaria*). Pokud jsou rostliny ukousnuty zvěří počátkem vegetační sezóny, dokáží vytvořit husté rozvětvené formy. Všechny fotografie Přemysl Tájek.

Poděkování:

Na podrobném sledování populace zvonků hadincovitých v Údolí Teplé se podíleli Jana Rolková, Lucie Sedláčková, Jiří Sikora, Barbora Plašilová, Soňa Müllerová, Emílie Suchnová, Alexandra Hrušková a Kristýna Tučková. Za popis okolností nálezu zvonků děkuji Mírovi Tréglerovi. Za velmi pečlivé provádění managementových zásahů na podporu druhu patří velký dík Pavlovi Olbertovi.

Literatura:

Trégler M. (1996): Zvonek hadincovitý v CHKO SL. – Arnika 41: 25.